

Дем'янова Наталія. Символіка образів в українській живописі (на прикладі теоморфних, антропоморфних і зооморфних зображень). В статті здійснено короткий екскурс в сферу семантики образів божества, людини і тварин в українському образотворчому мистецтві.

Ключові слова: українське образотворче мистецтво, живопис, семантика, образ, символ.

Demyanova Nataliya. The Symbolism of Images in the Ukrainian Art (for Example Teomorfic, Anthropomorphic and Zoomorphic Images). Within the limits of the publication is a brief excursion into the area of the semantics of images of gods, humans and animals in the Ukrainian art.

Key words: Ukrainian Art, painting, semantics, image, symbol.

Стаття надійшла до редколегії
07.04.2013 р.

УДК 78: 37.06

Світлана Кисла

Проблема адаптації класичної музики до молодіжної аудиторії

У статті визначено колізію між належним і наявним у духовному житті суспільства; проаналізовано характер музичної освіти в середніх та спеціалізованих навчальних закладах і встановлено, що ним значною мірою зумовлена непопулярність класичної музики серед підлітків та молоді, що негативний вплив цих чинників посилюється загальним низьким рівнем духовного життя суспільства, відсутністю державної політики в цій сфері. Особливий акцент зроблено на важливості музики в гармонізації внутрішнього світу людини, духовного стану суспільства. Автор запропонував деякі шляхи розв'язання проблем, які накопичувалися впродовж тривалого часу.

Ключові слова: класична музика, молодіжна субкультура, освітня політика, адаптація.

Постановка наукової проблеми та її значення. Серед нагальних потреб суспільства одна з найгостріших – формування гуманітарної аури нації [3, с. 5–9]. Ця проблема постає перед кожним постколоніальним суспільством. Сучасна Україна має розв'язувати її, зважаючи на глобальну гуманітарну кризу. У культурно-історичному розвитку кожен народ проходить свій неповторний шлях, та це не означає, що при цьому не може бути повторюваності певних елементів в іншому місці чи в інший час, тому, шукаючи свій шлях, не варто ігнорувати досвід інших народів, які свого часу стикалися з подібними проблемами і спромоглися, долаючи економічні негаразди, інерційний спротив метрополій та власні помилки, розв'язати свої проблеми.

Так, наприкінці XVIII століття, після поділів Польщі, не залишилося жодного слов'янського народу з державною організацією життя (Російську імперію не можна вважати державою російського народу, а формування політичної нації тут відбудеться пізніше), чимало неслов'янських народів також були бездержавними. У різний час втратили свої держави серби, болгари, чехи та інші, у різний час і відмінними шляхами вони набували статусу незалежних, та, попри все, вони визначили мету й віднайшли належні засоби, щоб явити себе світові у власній самототожності. Зразок успішного подолання і економічних проблем, і гуманітарної кризи бачимо в повоєнній Японії, яка за двадцятиліття пройшла шлях до світового лідерства, попередньо засвоївши кращі наукові, культурні й технічні здобутки Старого та Нового світу і не втративши на цьому шляху національної самобутності. Тож масштабність і складність проблем, які стоять перед нашою державою, суспільством і кожною людиною, з огляду на досвід інших народів, не є нездоланною.

Музика відіграє важливу роль у житті людини й суспільства, свідченням чого є розгалужений корпус родинно-побутових і обрядових пісень, тобто кожна важлива подія в родинному чи громадському житті поєднувалася з музикою чи відбувалася на її тлі. Європейська професійна музика, яка почала формуватися в Середньовіччі, – і придворна, і цехова – продовжувала зберігати ці традиції, тому вона й виконує успішно свої соціальні функції. У контексті нашої розмови звертаємо особливу увагу на такі: комунікативна, гуманізуюча, терапевтична, естетична, сугестивна, катарсична, інформаційна. Однак для значної частини наших співгромадян, і особливо молоді, найпотужніший і найдосконаліший шар музики, класичної, ніби не існує, перебуваючи поза межами молодіжної субкультури та світу їхнього буття. І тут ідеться не про смаки, а про перешкоди, часто –

штучні, які постають між молоддю і цим сегментом музичної багатовікової спадщини, потенціал якого успішно використовують у багатьох країнах Європи і на Сході – у Японії та Китаї.

Мета статті – проаналізувати ситуацію і накреслити найоптимальніші та реалістичні шляхи виходу з неї.

Аналіз досліджень цієї проблеми. Завдання ускладнюється відсутністю масштабних досліджень з означеної проблеми, за винятком деяких спорадичних спроб. Свого часу широкого розголосу набула діяльність композитора Д. Кабалевського в загальноосвітній середній школі, проте без серйозного фінансування й реальної організаційної підтримки цей шляхетний крок, зустрівши розуміння та підтримку з боку практиків, не став масовим явищем. Різні аспекти проблеми адаптації класичної музики, її наближення до молодіжної аудиторії висвітлено в публікаціях Д. Кабалевського, Н. Васіної-Гросман, Ю. Чекана, Л. Кияновської, Л. Гінзбург, В. Романка, Т. Швачко та ін. Музиканти-практики, найчастіше з власної ініціативи й власним коштом, здійснюють певну роботу, яка ще не стала предметом обговорень і дискусій.

Виклад основного матеріалу та обґрунтування отриманих результатів дослідження. Теперішнє молоде покоління через 10–15 років має стати провідною верствою суспільства, тому питання його ціннісних орієнтацій, духовного й фізичного здоров'я є, по суті, питаннями нашого майбутнього, оскільки на плечі цього покоління можуть лягти і проблеми, які не спроможеться подолати чи остаточно розв'язати наше покоління. До таких можуть перейти і дві масштабні, які потребували негайної системної роботи всієї громади впродовж попередніх десятиліть, та відсутність стратегічного мислення, відповідальності перед прийдешніми поколіннями, сподівання на те, що якимось воно буде тощо, мали наслідком незадовільний стан справ.

Ці проблеми Ліна Костенко називає «гуманітарною аурую нації», що становить «потужно емануючий комплекс наук, що охоплюють усі сфери суспільного життя, включно з освітою, літературою, мистецтвом, – в їхній інтегральній причетності до світової культури і, звичайно ж, у своєму неповторно національному варіанті» [3, с. 5], і «системою дзеркал» для власної репрезентації у світі, щоб «мати об'єктивну картину самого себе і давати на світ невикривлену інформацію про себе, сфокусовану в головному дзеркалі» [3, с. 11]. Поети в історії людства нерідко стають пророками, можливо, тому, що поезію відрізняє максимальна сконцентрованість думки, переплетеної почуттями; тут пророком постає наша славна поетеса: у нас залишається все менше часу, щоб явити себе світові, засвідчити свою присутність у ньому. Тут важливу роль на макро- і мікрорівнях має і може відіграти мистецтво, доформовуючи й лікуючи ауру суспільства, гармонізуючи його духовне життя, водночас справляючи позитивний вплив на духовний світ тих, кому належить жити й формувати гуманітарну ауру України, будувати та налаштовувати «систему оптики».

Мистецтво – складна відкрита система, важливою підсистемою якої є музика. Їй, як і кожному виду мистецтва, притаманне жанрове розмаїття, багатство стилів і напрямів. Усі вони відіграють важливу роль і, відповідно, мають право на існування. Крім того, різні соціальні групи (вікові, професійні тощо) створюють свою систему знаків і символів, норм, які відрізняються від домінуючих у суспільстві, – субкультуру, історична доля якої на момент з'яви ще не буває визначена: вона може проіснувати на маргінесах або перетворитися на закрите, майже сектантське чи езотеричне явище, а може стати субстратом творення культури наступних епох, особливо коли йдеться про молодіжну субкультуру чи субкультуру певної групи митців.

Субкультура формується стихійно, проте на неї впливають суспільні чинники, зокрема інші субкультури, мода, наявний тип культури, із опозиції до якого субкультура формується: те, від чого ми відштовхуємося, впливає на те, де ми опиняємося. Стійке неприйняття в молодіжному середовищі, як то не прикро, викликає класична музика, і здолати ту нехоть на раціональному рівні дуже важко, та саме життя показало один зі шляхів, які можуть допомогти розв'язати цю проблему. Власне, тут нема принципово нового, оскільки педагогіка, психологія і життєвий досвід засвідчують, що наявність інтересу суттєво підвищує ефективність будь-якої діяльності. Проблема полягає в тому, щоб віднайти шляхи генерування інтересу до кращих здобутків людського генія в галузі музики. Вони можуть бути різними.

Так, музика К. Менсела до популярного, особливо серед молоді, фільму Д. Ароновськи «Реквієм за мрією» (2000), знятого за романом Г. Селбі Молодшого «Requiem for a Dream», і міфи, що виникли довкола основної музичної теми, пробудили інтерес до Моцартової меси «Реквієм». І чимало

молодих людей, уважаючи, що у фільмі використано саме її, уперше у своєму житті цілеспрямовано послушали музику В. А. Моцарта, і, попри те, що вони не знайшли в ній те, що шукали, зацікавленість музикою цього композитора залишилася. Крім Моцарта, серед «першоджерел» називали також музику Р. Вагнера, Л. ван Бетховена та інших, що також мало наслідком збільшення інтересу до їхньої творчості й, відповідно, збагачення молодіжної субкультури. Тож варто використовувати щонайменшу нагоду, що випадає, і навчитися створювати їх. Зокрема, створити своєрідну «моду» на високе мистецтво, його престижність, щоб в Україні подіями національного масштабу ставали не лише Fashion week, концерти Елтона Джона чи Пола Макартні, а й вартісні вітчизняні мистецькі події, яких буває не так і мало в культурному просторі країни, проте в медійному вони відсутні.

Дискусійним і сьогодні є питання характеру «подачі» музики та її інтерпретації. Ортодокси наполягають на тому, що виконання має бути автентичним, як за життя автора, що музика – це храм душі, і не можна до нього заходити, не налаштувавши належним чином себе. З приводу автентичності: опоненти музичних пуритан ставлять питання щодо її критеріїв, і проблема набуває суперечливого вигляду з огляду на те, що за життя кожного композитора, зазвичай, твори виконували неодноразово і двох однакових виступів бути не могло. То яке із цих виконань можна визнати найдостотнішим, еталонним? Чимало композиторів були виконавцями власних творів. Який саме виступ, скажімо, Ф. Шопена, Ф. Ліста, М. Лисенка можна назвати таким, хто це визначатиме і, знову ж, за якими критеріями. На нашу думку, у житті мистецтва й кожного твору визначальним має бути його дух, душа автора, тому новачі можуть бути цілком виправданими.

Серед експериментів, які заслуговують на увагу, можна виділити кілька, на нашу думку, найпродуктивніших. Це, по-перше, стирання міжжанрових меж, цікавий приклад чого показує колектив молодих технічних музикантів «Шпилясті кобзарі», виконання яких є філігранним поєднанням бурлеску, буфонади і травесті з інсулами академізму. Деякі епатажні виступи колективу вкрай важливі: вони роблять упізнаваною класичну музику, подану незвично, до того ж, у нетрадиційному облямуванні, призвичаюють до неї, що нині є актуальним, оскільки ця музика в нас існує у своєрідних «резерваціях» і безпосередній доступ до неї ускладнений.

Кожен європеєць, потрапивши вперше до Японії, навіть знаючи про цю особливість японського життя, буває вражений тим, що скрізь, де присутня певна кількість людей – у транспорті, торговельних центрах, спорткомплексах тощо – лунає музика. Це переважно європейська класика, можна там почути й вітчизняну музику. Ось так м'яко, делікатно ця музика входить у життя та духовний світ японців змалечку й залишається його частинкою впродовж життя. Досвід Японії останнім часом почали використовувати Китай і Південна Корея. І зовсім інша музика формує / деформує духовний світ наших дітей, їхні смаки й ідеали. Тож варто схвалювати будь-які талановиті спроби хоча б якось змінити ситуацію.

Плідним буде і шлях розширення функцій і репертуарних можливостей традиційних народних інструментів [4]. Він створює ефект «остранення» і може стати місточком між виконавцем та слухачами. І тут ще чимало можливостей приховано в бандурі, яка вже стала на «еволюційний шлях розвитку» гітари. Остання ж із народного інструмента з доволі обмеженими акустичними можливостями перетворилася на один із найуніверсальніших і найпопулярніших інструментів. Схвально сприймає різна аудиторія поєднання академічного співу й бандури. Органні твори Й. С. Баха, перекладені для бандури, справляють потужне враження не лише на концертах в Україні, а й у світі. Тож для бандури відкривається широке поле для реалізації своїх можливостей. Музика Баха космічна за своїм характером і наповнена глибоким гуманізмом, вона адресована слухачеві й промовляє до його душі, тому вона дуже легко долає будь-які бар'єри і, зазвичай, має успіх у молодіжній аудиторії. Ця музика справляє потужний катарсичний, терапевтичний і компенсаторний вплив на слухачів. На відміну від органа, бандура компактна, і це допоможе подолати соціальну несправедливість щодо мешканців містечок і сіл, у яких обмежений доступ до духовних скарбів. Тут потрібна підтримка державних органів, проте починати можна, спираючися на ентузіазм невеликої групи людей.

Високий професіоналізм, чистота й досконалість виконання, комунікативність і відкритість до спілкування – на цих засадах має будуватися співпраця з молодіжною аудиторією, бажано, щоб вона була інтерактивною. Помилки тут можуть бути непоправними. Низька якість виконання, поганий інструмент, непрємний голос можуть викликати відразу до класичної музики, її стійке неприйняття, подолати які буде вкрай важко, а то й неможливо. Найоптимальнішим і найефективнішим шляхом

долучення молоді до класичної музики є безпосереднє її прослуховування, тобто відвідання концертів, програма яких буде враховувати вік і загальнокультурний рівень аудиторії. Це потребуватиме змін у репертуарній політиці й роботі філармоній чи концертних зал, але ці витрати і труднощі через певний час стануть загальним здобутком, оскільки, відкривши перед молоддю з невизначеними ціннісними орієнтаціями чи девіантною поведінкою нові горизонти буття, можна буде опосередковано впливати на їх життєвий вибір.

Важливу роль у розширенні меж молодіжної субкультури можуть відіграти уроки музики, проте «в нашій країні уроків музики в загальноосвітній школі так мало, не кажучи вже про майже повну відсутність матеріальної бази для них, що розраховувати на якийсь рівень тих, хто не відвідував музичні школи чи студії, просто не доводиться» [2, с. 13]. До того ж, теперішня система – низький статус навчального предмета «музика», що призводить до непрестижності роботи вчителя-предметника, мала кількість годин, а, отже, і низька зарплата тощо – не сприяють тому, щоб до школи приходили кращі випускники вишів чи досвідчені музиканти-практики, які, до того ж, попри свою високу кваліфікацію, досвід і загальний стаж роботи, отримуватимуть ставку вчителя-початківця через відсутність педагогічного стажу. Тому доволі часто читають цей предмет випадкові люди, що не йде на користь ні предметові, ні учням і їхнім душам, ні навчальному процесові. На перспективу варто подумати про інтерактивні уроки музики із залученням талановитих виконавців, які мають педагогічний хист. Кабельне телебачення робить це технічно можливим. На сьогодні ще чимало організаційних, фінансових і педагогічних питань, психологічних проблем тощо. Та серед них першочерговим є інше: усвідомлення важливості, невідкладності й невідворотності цієї роботи всіма, хто має причетність до дітей і підлітків.

Удосконалення і модернізація матеріальної бази потребує значних коштів, а отже – державної підтримки і продуманої системи фінансування, залучення меценатів, участь яких полягатиме не лише у фінансуванні проєктів, а й у безпосередній діяльності виконавців, звукорежисерів тощо. В Україні є чимало талановитих і геніальних молодих виконавців, їхня участь у записах творів, які будуть вивчатися на уроках музики, може стати запрошенням до внутрішнього діалогу і сприятиме подоланню психологічних бар'єрів. Харизматичні особистості, позбавлені музичних обдарувань, також можуть брати участь, здійснюючи презентацію твору.

Потребує реформування і система середньої музичної освіти, дитячих музичних шкіл, яку, за влучним висловом Л. Гінзбург, уразив «мікроб змагання», а тому «прагнення перевершити, перемогти, стати лауреатом будь-якою ціною превалює сьогодні в системі виховання юних музикантів» [1, с. 14]. А це має чимало негативного в наслідках, серед яких – деструктивний вплив на юні душі, фактична відсутність дитинства в юних музикантів. До того ж, у такої системи дуже низький ККД: «вона із залізною закономірністю народжує лауреатів ..., однак не здатна постійно давати справжніх музикантів» [1, с. 14], – зазначає досвідчений педагог. І ще одна вада такої системи освіти полягає в тому, що націленість усієї роботи на виконавську майстерність призводить до того, що ніхто не дбає про виховання **слухача**, а без цього вся робота втрачає будь-який сенс [1, 14–15].

Тому постає потреба в переорієнтації діяльності й переміщенні центру роботи з дитячих музичних шкіл до загальноосвітніх і, можливо, дитячих садочків. А це змістовно і якісно інший вид діяльності, до якого, крім невеликої групи ентузіастів, мало хто готовий. Тож потрібна реформа підготовки вчителів і тих, хто здійснюватиме цю реформу, а отже без державної підтримки розв'язати цей комплекс проблем буде важко. Успішність копійкою і масштабної водночас роботи залежатиме певною мірою і від співпраці з батьками.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Висвітлені в статті проблеми засвідчують актуальність змін, яких потребують різні сфери духовного життя суспільства, а також їх нагальність. Успішність діяльності тут залежатиме від щирості бажання досягти змін, яке часто підмінюють імітацією діяльності. Важливо також, щоб суспільство усвідомило згубність інерційності в цій царині й виступало каталізатором змін. Потрібна також співпраця фахівців у різних галузях: педагогів, музикантів, психологів, соціологів, менеджерів освіти, мистецтвознавців, психологів мистецтва й батьків.

Джерела та література

1. Гінзбург Л. «Все тихша музика душі...» / Л. Гінзбург. – Музика. – 1994. – № 4. – С. 14–15.
2. Кияновська Л. Світло і тіні музичного виховання / Л. Кияновська. – Музика. – 2001. – № 3. – С. 13.

3. Костенко Л. Гуманітарна аура нації, або Дефект головного дзеркала / Л. Костенко. – К. : ВД «Києво-Могилян. акад.», 2005. – 31с.
4. Романко В. Джаз і академічна музика: шляхами синтезу / В. Романко. – Музика. – 1998. – № 3. – С. 4–5.

Кисла Светлана. Проблема адаптации классической музыки к молодёжной аудитории. В статье определена коллизия между должным и наличным в сфере духовной жизни общества, проанализирован характер музыкального образования в средних и специализированных учебных заведениях и установлено, что этим в значительной степени обусловлена непопулярность классической музыки среди подростков и молодёжи, что отрицательное влияние этих факторов усиливается общим низким уровнем духовной жизни общества, отсутствием государственной политики в этой сфере. Особенно отмечена важность музыки в гармонизации внутреннего мира человека, духовного состояния общества. Автор предлагает некоторые пути решения проблем, которые накапливались в течение длительного времени, в частности изменение методики проведения и организации школьных уроков музыки, а также смену приоритетов в работе детских музыкальных школ.

Ключевые слова: классическая музыка, молодёжная субкультура, образовательная политика, адаптация.

Kisla Svitlana. Problem of Adaptation of Classical Music for Youth Audience. The article defined a conflict between due and cash in the spiritual life of the society, it analyzed the nature of music education in secondary and special schools and found that it is largely due to the unpopularity of classical music among young people that the negative influence of these factors increases the generally low level of the spiritual life of society, the lack of public policy in this sphere. Importance of music in harmonization of the inner world of man, the spiritual condition of society. The author offers some solutions of the problems that have been building for a long time, in particular, changes in technique of carrying out and organization of school music lessons and also change of priorities in the work of children's music schools.

Key words: classical music, youth subculture, educational policy, adaptation.

Стаття надійшла до редколегії
07.04.2013 р.

УДК 111.852:165.614

Оксана Сарнавська

Експлікація синестезійної чуттєвості в античній естетичній традиції

У статті проаналізовано історико-філософську спадщину дослідження естетичної чуттєвості та її синестезійних витоків античними філософами. Теоретично обґрунтовано синестезійність у межах проблеми пізнання та онтології. Розкрито значення античної філософсько-естетичної думки у формуванні класичної традиції дослідження синестезійної чуттєвості.

Ключові слова: естетика, естетична чуттєвість, естетичне сприйняття, естетичне почуття, синестезія.

Постановка проблеми та її значення. Антична естетика – цілий материк на естетичній карті світу, причому материк із гарно й чітко окресленими не лише естетичними й художніми уявленнями, але й з обґрунтованими, розробленими категоріями й навіть законами художньої та естетичної творчості, а також із чітко визначеними видами мистецтва. Внесок цієї епохи у світову естетику настільки значний, що, на думку багатьох філософів, вона могла вже в той час виділитися з усього багатства філософського знання в самостійну галузь філософської науки, саме тому історико-естетичний аналіз становлення синестезійної проблематики античності й сьогодні актуальний для сучасної естетичної думки.

У цьому дослідженні показано, що традиція теоретичного осмислення проблеми синестезійної чуттєвості бере свій початок у філософсько-естетичних міркуваннях Піфагора, Демокріта, Платона, Аристотеля. Ці філософи заклали класичний підхід до розуміння синестезійності як системної ознаки естетичної чуттєвості, прояву особливого індивідуального світосприйняття, який ліг в основу концепції цілісного знання й зумовив новий підхід до дослідження проблеми естетичної чуттєвості в наступні періоди розвитку естетики.

© Сарнавська О., 2013